DOI No: <http://dx.doi.org/10.29228/Joh42247>

Makale Türü: Araştırma makalesi
Geliş Tarihi: 24.03.2020
Kabul Tarihi: 30.05.2020
On-line Yayın: 25.06.2020

Article Type: Research article
Submitted: 24.03.2020
Accepted: 30.05.2020
Published Online: 25.06.2020

Atıf Bilgisi / Reference Information

Çağlayan, Y. & Çağlayan, E. (2020). Şeref Han'ın "Şerefnâme" Eserinde 1524-1590 Yılları Safevî-Osmanlı Münasebetlerinin Tasvirine Dair. *Journal of History School*, 46, 1589-1604.

ŞEREF HAN'IN "ŞEREFNÂME" ESERİNDE 1524-1590 YILLARI SAFEVÎ-OSMANLI MÜNASEBETLERİNİN TASVİRİNE DAİR¹

Yegane ÇAĞLAYAN² & Erhan ÇAĞLAYAN³

Öz

XVI. yüzyıl İslam coğrafyası Osmanlı ve Safevî gibi büyük devletlerin yükselişine ve azametli politikalar yürütmelerine tanıklık etmiştir. 1524 yılında Şah İsmail'in vefatından sonra Safevî - Osmanlı münasebetleri daha çok askerî ve siyasî boyut kazanmış olup Ortaçağ kaynaklarında detaylı bir şekilde tasvir edilmiştir. Bu kaynaklar çoğunlukla saray tarihçileri tarafından yazılmış olup ne yazık ki tarafsız eser niteliği taşımamaktadır. Bu nedenle herhangi bir ön yargıya yol açmadan, o dönemin şartlarında mümkün olduğu kadar objektif yazılan eserler, Orta Çağ tarih araştırmacıları için daha büyük bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda XVI. yüzyılın tarihçisi Şeref Han Bitlisi'nin "Şerefnâme" eseri güvenilir ve objektif bilgiler içerdiği için önemlidir. Kitabın birinci kısmındaki "Emir Şeref'in Bitlis'i Kızılbaşlardan Geri Alması ve Sonraki Hayatı" adlı üçüncü bölüm, "Emir Şemseddin Bin Şeref Han" adlı dördüncü bölüm ve "Kırık Kanatlı Bu Hakir ve Fakirin Doğumundan 1005 Yılı Olan Şimdiye Kadarki Hayatı" adlı bölüm; araştırılan konuyu incelemek açısından oldukça önemlidir. Kitabın ikinci kısmında ise "Sultan Selim Han'ın Hayırları" ve "Sultan Süleyman Han'ın Hayırları" adlı bölümlerde Safevî - Osmanlı ilişkileri detaylı bir şekilde aktarılmıştır. Makalede "Şerefnâme" eserindeki bilgilerin diğer senkron kaynaklardaki bilgilerle karşılaştırmalı tahlili yapılarak 1524-1590 yılları arasındaki Safevî - Osmanlı münasebetleri araştırılmıştır. Makalenin amacı; Şah İsmail'in varislerinin döneminde dönemin çağdaşı olan bir tarihçinin bu

¹ Makale yazımı yazar etki oranı: 1.yazar: 50 %, 2. yazar: 50 %

² Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, y.caglayan@alparslan.edu.tr, Orcid: 0000-0001-5462-2954

³ Doktora Öğrencisi, Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü, caglayan49@hotmail.com, Orcid: 0000-0003-2510-8774

münasebetlerin siyasi ve askeri yönlerine bakış açısını araştırmak, Safevî - Osmanlı savaşlarının Türk İslam coğrafyası açısından sonuçlarını incelemektir.

Anahtar kelimeler: Şeref Han, “Şerefnâme”, Safevî - Osmanlı Savaşları, Avrupa Diplomasisi

About The Description of The 1524-1590 Safavid-Ottoman Relations in The “Şerefnâme” by Şeref Han Bitlisi

Abstract

XVI. century Islamic geography witnessed the rise of great states such as the Ottomans and Safavid and their carrying out great policies. After the death of Shah Ismail in 1524, Safavid - Ottoman relations gained a mostly military-political dimension and were depicted in detail in medieval sources. These sources were mostly written by the historians of the palace and unfortunately are not neutral works. For this reason, the works written as objectively as possible under the conditions of that period without any prejudice are of greater importance for the medievalists. In this sense, the “Şerefnâme” work of the XVI. century historian Şeref Han Bitlisi, is important as it contains reliable and objective information. In the first part of the book, the third chapter titled “Emir Şeref's Retrieval of Bitlis from the Kizilbashs and His Next Life”, the fourth chapter named “Emir Şemseddin Bin Şeref Han” and the section he added as “The Life of this Broken Winged Wounded and Poor from His Birth Until Now Year 1005” are highly important to study the subject we are investigating. In the second part of the book, Safavid - Ottoman relations are explained in detail in the chapters “The Good of Sultan Selim Han” and “The Good of Sultan Suleyman Han”. In the article, Safavî - Ottoman relations between 1524-1590 were investigated by making a comparative analysis of the information in the work “Şerefnâme” with the information from other synchronous sources. The purpose of the article is to investigate the perspective of a historian who became a contemporary of this period to the political and military sides of these relations in the period of the heirs of Shah and to examine the results of Safavid - Ottoman wars for the Turkish - Islamic geography.

Keywords: Şeref Han, “Şerefnâme”, Safavid-Ottoman wars, European diplomacy

GİRİŞ

Safevî Devleti'nin iç ve dış politikası, sadece Azerbaycan'ın değil Türk İslam tarihinin de önemli bir sayfasını oluşturmaktadır. Bu açıdan Safevî - Osmanlı münasebetleri tarihinin araştırılması, tarihçiler için büyük önem taşımaktadır. Bu münasebetlerin tarihi, Orta Çağ kaynaklarında ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmiş olup kaynakların büyük bir kısmı Farsça yazılmış

eserlerden oluşmaktadır. Bu eserlerden biri de XVI. yüzyılda yaşamış Şeref Han Bitlisi'nin “Şerefnâme” adlı eseridir.

“Şerefnâme”, Safevî - Osmanlı münasebetleri tarihini araştırmak için önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. “Şerefnâme”yi önemli kılan esas özelliği; XVI. yüzyılın senkron kaynağı olması ve tasvir ettiği hadiselerin gerçekleştiği yüzyılda yazılmasıdır. Bu özelliği ile “Şerefnâme”, Safevî - Osmanlı münasebetlerinin siyasî ve askerî yönlerini araştırmak için vazgeçilmez bir kaynak olma özelliğini taşımaktadır. Şeref Han Bitlisi'nin Osmanlı ve Safevî saraylarında yüksek vazifelerde çalışmış olması ve eserinde verdiği bilgilerin çoğu zaman resmi belge özelliği taşıması da “Şerefnâme”yi değerli kılan özelliklerdendir. Bu sebeple “Şerefnâme” Yakın ve Orta Doğu tarihi araştırmacıları için de önemini korumaktadır.

“Şerefnâme”nin müellifi Şeref Han Bitlisi, 1543 yılında doğmuş ve 1551-1555 yılları arasında Safevî şahı Tahmasb'ın sarayında yaşamıştır. Daha 12 yaşındayken Azerbaycan'ın Salyan ve Mahmudabad vilayetlerinin emiri vazifesine getirilerek 1578 yılına kadar Safevilere hizmet etmiştir. 1578 yılından sonra Osmanlı Devleti'nin hizmetine geçmiştir. “Şerefnâme”de Safevî - Osmanlı münasebetleriyle ilgili verilen detaylı bilgiler, ağırlıklı olarak Safevî hükümdarı Şah İsmail'in vefatından sonraki döneme aittir.

Birçok belgeye ve saray kütüphanesine kolayca ulaşabilen Şeref Han, 1588-1596 yılları arasında eseri için çok sayıda kaynak toplamış, 1597 yılında kitabın birinci bölümünü, 1599 yılında ise eserin tümünü tamamlamıştır. Şeref Han, eserini yazarken çok sayıda kaynağa başvurmuştur. Tarihçinin bu bağlamda istinat ettiği esas kaynaklar şunlardır: 1) IX. yüzyılın müellifi Ahmet B. Yahya El-Belazurî'nin “Fütuhü'l Büldan” eseri, 2) XIII. yüzyılın müellifi Rükneddin Simnânî'nin “İkbaliye” eseri, 3) XIV. yüzyılın müellifi Hamdullah Kazvinî'nin “Tarih-i Güzide” eseri, 4) Hamdullah Kazvinî'nin “Nüzhetül-Kulub” eseri, 5) XV. yüzyılın müellifi Şerafeddin Ali Yazdî'nin “Zafername” eseri, 6) XV. yüzyılın müellifi Mirhond'un “Ravzatu's-Sefa” eseri, 6) Giyaseddin Hondmir'in “Habibü's-Siyar” eseri, 7) XVI. yüzyılın müellifi, Şeref Han'ın çağdaşı olan Hoca Sadettin Efendi'nin “Tacü't-Tevarih” eseri (Vasilyeva, 1967: 33-34). Görüldüğü gibi Hoca Sadettin Efendi'nin eseri hariç, Şeref Han, “her ne kadar Osmanlıların ilk üç yüzyılında yaşamış yazarlar ve eserlerinden haberdar ise de bunları görüp görmediği ... meçhulumuzdur” (Acar, 2011: 13).

Şeref Han, eserinin birinci kısmında Kürt aşiretlerinin tarihine yer vermiş olup ikinci kısmında makalenin araştırma alanı için daha önemli olan 1299-1597 yılları arasında hüküm sürmüş Müslüman hanedanlarının tarihini ele almıştır. Bu

kısımda XVI. yüzyılın büyük güçleri olan Osmanlı ve Safevî Devletlerine daha geniş şekilde yer verilmiştir. İlginçtir ki “Şerefnâme”nin Türkçe çevirilerinde kitabın ikinci kısmı “Osmanlı - İran Tarihi” adı altında geçmektedir (Bitlisî, 1971; Bitlisî, 2011). Şeref Han’ın kendisi ise eserinin ikinci kısmını kısaca “Hatime” olarak adlandırmıştır (Tam adı: *Der beyan-i ahval-i salatin-i hişmet-ayyin-i Âl-i Usman ve padşahan-i İran ve Turan ki müasir-i işan bude-and*).

Şah İsmail’in vefatından (1524) sonraki Safevî - Osmanlı münasebetlerine “Şerefnâme”de geniş bir yer verilmiştir. Bu durum, 1524-1597 yılları arasındaki zaman diliminin yazarın yaşadığı döneme yakın olması ve olayların birçoğuna (özellikle 1551 yılında Safevî sarayına gelmesinden sonraki olaylara) bizzat şahit olmasıyla ilgilidir. Bu açıdan “Şerefnâme” senkron kaynak niteliği taşımaktadır ve makale konusunun araştırılması için paha biçilmez bir kaynak olarak geçmektedir.

1. Şah Tahmasb’ın Hâkimiyetinin İlk Yılları

Bilindiği üzere 23 Mayıs 1524 tarihinde Şah I. İsmail’in 37 yaşındayken aniden vefatından sonra yerine 10 yaşındaki oğlu Tahmasb geçti. Kısa sürede Şah I. Tahmasb, “...yüksek devlet vazifeleri, zengin ve verimli toprakları ele geçirmek amacıyla birbiriyle savaştan Kızılbaş emirlerin oyuncağı haline geldi” (Efendiyev, 2007: 73) ve “saltanatının ilk yılları güçlü kabilelerin iktidar mücadelesiyle geçti” (Gündüz, 2010: 413). Safevî tarihinin en önemli kaynaklarından olan “Tarih-i Âlemârâ-yi Abbâsî”nin yazarı İskender Bey Münşî, Şah I. Tahmasb’ın hakimiyetinin bu dönemini aşağıdaki şekilde özetlemiştir:

“O hazretin (yani Şah I. Tahmasb’ın –Y.Ç., E.Ç.) padişahlık ve hükümdarlığının ilk yıllarında devlet işleri birkaç yönden karışıklık içindeydi ... Emirler ve üst düzey devlet memurları arasında vekillik ve kabile taassubu yüzünden mücadele başladı, bu da çatışma ve savaşa dönüştü” (Münşî, 2009: 123).

Şeref Han da Şah I. Tahmasb yönetiminin ilk yıllarında Safevî Devleti’ndeki iç çatışmalar ve siyasi krizle ilgili bilgiler vermektedir:

“İhtişamlı ordu Sayın Geçidinden Sehend Yaylağına yöneldiği zaman Kızılbaş emirlerinin onayıyla Vezir Hâce Celaeddin Muhammed ve Hâce Edhem Münşî’yi öldürdüler. Kazvin’in en ileri gelen adamlarından olan (metinde: *Hüseyniyi Kazvinî* –Y.Ç., E.Ç.) Kadı Cihan Kazvinî yüce vezirlik makamına yükseldi. İsfahan büyüklerinden olan Mir Kıvamüddin Hüseyin, sedaret işlerinde Emir Cemaleddin Şirengi-yi Estarabadi’ye ortak oldu. Şah İsmail’in vefatından sonra babasının yerine Beylerbeyi olan Bayezid Sultan bin Çayan Sultan vefat etti. Kepek Sultan diye bilinen amcası

Şeref Han'ın "Şerefnâme" Eserinde 1524-1590 Yılları Safevî-Osmanlı İlişkilerinin
Tasvirine Dair

Mustafa Beg, vekalet işinde Div Sultan Rumlu'ya ortak yapıldı"
(Bitlisi, 2011: 155).

Kaynakların verdiği bilgilerden de anlaşılmaktadır ki, Safevî Devleti yaklaşık on yıl süren iç savaş (1524-1534) dönemini yaşamıştır (Mahmudov, 2006: 222). Azerbaycan'ın en büyük feodallerinden olan Div Sultan, ülkedeki durumu tam olarak kontrol altına almaya çalışsa da "Ustaclu boyundan olan Kapak Sultan ve Abdullah Han gibi kudretli emirler Div Sultan'ın güçlenmesine fırsat vermek istememişlerdir" (Efendiye, 2007: 73). Şeref Han'ın yazdığına göre,

"Hicrî 931 (M. 1525) yılında Özbeklerin şayiası bahanesiyle Horasan'a gitmiş olan Div Sultan Rumlu, Ustaclu'nun emirlerine karşı taşıdığı evhamlar nedeniyle Irak'a geldi. Orada İsfahan valisi Tekelü Çuha Sultan, Şiraz'ın hâkimi Zülkadirli Ali Sultan, Hemedan valisi Karaca Sultan ve Meşhed hâkimi Burun Sultan gibi Kızılbaş emirlerinin büyüklerini yanına alıp Tebriz'e döndü. Ustaclu Kepek Sultan, vakit kazanmak için o emirleri Germrud'a bağlı Türkmen kendinde karşıladı. Beraberce Şah'ın huzuruna yöneldiler" (Bitlisi, 2011: 155-156).

Sonraki olaylar, ülkede büyük feodaller arasındaki bu barışın uzun sürmediğini göstermektedir. Kısa sürede;

"Ustaclu Karınca Sultan ve Kaçar Narin Beg öldürüldü. Kadı Cihan vezirlikten azledildi ve Lori Kalesine hapsedildi. Vezirlik makamı ise Mir Cafer Saveci'ye verildi. Kepek Sultan, emirlerin fitne ve fesadını öğrenince Gürcistan'la savaşma bahanesi ile kendisini Şah'ın huzurundan uzaklaştırdı. Çuha Sultan, onun yerine sadaret makamına oturdu" (Bitlisi, 2011: -156).

Aralarında Şeref Han'ın eserinin de bulunduğu kaynakların ekseriyeti Şah Tahmasb yönetiminin ilk yıllarında Azerbaycan Devleti'ndeki feodal çatışmanın asıl sebebinin Dev Sultan olduğunu düşünmektedir. Şeref Han bununla ilgili olarak Hicri 933 (M. 1526/27) yılı olaylarını tasvir ederken şunları yazmaktadır:

"Bu fesadın kaynağı, Kızılbaşların düşmanlık ve nifaklarının nedeni Div Sultan olduğu için Çuha Sultan, Şah Tahmasb'a, Div Sultan huzuruna gelince bir ok darbesiyle yaralamasını, sonra diğer adamların da onu ok ve hançer ile öldürmelerini, ayrıca, '*Benim devletimi seven herkes, Div Sultan'ı öldürmede ihmalkârlık etmesin.*' demesini söyledi. Tesadüfen düşünülen şey takdir edilen gibi oldu. Div Sultan içeri girer girmez Şah Tahmasb, elindeki oku onun göğsüne vurdu. Şah, hiç karışmadan kararlaştırıldığı gibi işaret verdi. Kılıç ve hançerlerle Div Sultan'ı hemen parça parça ettiler.

Onun eyaletini, Rey hükümeti ile beraber Div Sultan'ın divan emiri olan Rumlu Sultan Beg'e verdi" (Bitlisi, 2011: 158).

Böylece "vekâlet-i emîrû'l-ümera" vazifesini ele geçirmek ve devleti mutlak şekilde idare etmek isteyen Rumlu ve Tekeli boylarının mücadelesi, Rumlu Div Sultan'ın öldürülmesi ve Tekeli Çuha Sultan'ın taraftarlarının üstünlük kazanmasıyla sonuçlandı (Gündüz, 2010: 413).

Lakin Div Sultan'ın öldürülmesi ülkedeki karışıklığı durduramadı. Bu sefer Rumlu boyunun iktidarına son veren Çuha Sultan'ın mensup olduğu Tekeli boyunun hâkimiyeti ele geçirme ve Şah'ın yerine ülkeyi idare etme çabaları başladı. Bu durum yaklaşık 1531 yılına yani Çuha Sultan'ın öldürülmesine kadar devam etti. Sonraki yıllarda Tekeli boyu liderleri, Safevî Devleti'ndeki güçlerini muhafaza etmek için diğer Kızılbaş boyları olan Ustaclu, Şamlu ve Afşar emirleri ile mücadele etti. O. E. Efendiyev'in yazdığına göre; 1531 yılında Tekeli boyunun hâkimiyeti Şamlu boyunun hâkimiyeti ile yer değiştirdi. Vekil ve Emirü'l-Ümera görevlerini gasp eden Hüseyin Bey Şamlu da "selefi gibi ilk olarak kendi boy mensuplarını önemli görevlere getirmekle uğraşarak en önemli vilayetleri (ikta temelinde) Şamlu emirleri arasında paylaştırdı ve Şah'a devlet işlerine karışma fırsatını vermedi" (Efendiyev, 2007: 78).

Yukarıda da belirtildiği gibi 10 yıl süren feodal çatışma, 1534 yılında Hüseyin Han Şamlu'nun idamıyla son buldu. Devleti tek başına idare edecek yaşa ulaşan Şah I. Tahmasb merkezi otoriteyi kontrol etmek amacıyla ciddi tedbirler almaya başladı.

Bütün bu olayları tasvir etmekte amaç; yeni bir Safevî - Osmanlı savaşı arifesinde Azerbaycan'daki siyasi ve askeri olayların ülkenin dış politikasına olan etkisini ortaya koymaktır.

2. 1533-1535 Yılları Safevî -Osmanlı Savaşı

Sultan I. Selim'in vefatından sonra (1520 yılı) iktidara gelen I. Süleyman (1520-1566) ilk yıllarda dış politikasında daha çok Avrupa'ya yer vermektedir. Bu amaçla hâkimiyetinin ilk 13 yılını (1520-1533) Avrupa'daki fetihlerle zenginleştirdi. 1521 yılında Belgrad'ı, 1522 yılında ise Rodos'u ele geçiren Osmanlı sultanının asıl hedefi, Macaristan Krallığıydı. Mohaç Meydan Savaşı'nda (29.08.1526) Macar kralının birleşik ordularını mağlup eden Sultan I. Süleyman, Osmanlı Devleti için Merkezi Avrupa'ya yolunu açtı (Mahmudov, 2006: 223). Sonraki yıllarda Osmanlı Devleti, Macaristan mirası için Alman İmparatorluğu ile çatışmaya başladı ve bu çatışma aslında uzun sürecek olan Osmanlı - Habsburg (Almanya) savaşlarının temelini attı. İtalya savaşlarının

(1494-1559) devam ettiği bir dönemde Osmanlılarla savaşı sürdürmek Alman İmparatorluğu'nun işine yaramıyordu. Ayrıca Almanların rakibi olan Fransa'nın Osmanlı ile yakınlaşması da Habsburg İmparatoru V. Karl (1519-1555) için tehlike oluşturmaktaydı. Doğu Anadolu'da başlayan Kalenderoğlu İsyanı (1526-1527) ise Osmanlı Devleti için bölgede sıkıntı oluşturmıştı.

Her iki taraf, barış yapmaya hazır olduklarından dolayı 22 Haziran 1533 yılında İstanbul'da Osmanlı - Habsburg Barış Antlaşması imzalandı. Antlaşma fiili olarak Macaristan'ı iki devlet arasında böldü ve askeri operasyonlara son verdi (Mahmudov, 2006: 225; İnalçık, 2011: 178; İvanov, 2001: 66, 92). Aynı yıl Osmanlı Devleti Polonya Krallığıyla da Barış Antlaşması imzalayarak (Mahmudov, 2006: 225), Avrupa cephesinde geçici ateşkesi sağlamayı başardı. Bu durumdan istifade etmeye çalışan Sultan I. Süleyman, Doğu Cephesi'nde askeri harekâtlara başladı. Bu cephedeki rakibi ise Azerbaycan Safevî Devletiydi.

Safevî şahı I. Tahmasb'ın hâkimiyeti yıllarında Azerbaycan'ın Osmanlı devletiyle münasebetlerinin "Şerefnâme"de tasviri meselesine geçmeden önce bu münasebetlerin XVI. yüzyılın ikinci yarısına doğru genel durumuna bakmak daha doğru olacaktır. Bilindiği gibi bu dönemde Osmanlı, bir Türk İslam devleti olarak Avrupa'nın sömürgeci politikalarını önleyebilecek potansiyel güce sahipti. Akkoyunlu Devleti'nin topraklarında kurulmuş olan Safevî Devleti ise Basra Körfezi ve Hint Okyanusu bölgesinde Portekiz ve diğer Avrupa devletleri için ciddi bir engeldi.

XVI. yüzyılın ikinci yarısına doğru ise bu iki devleti Avrupa için güçlü rakibe dönüştüren birkaç olay daha yaşanmıştı. Şöyle ki; Osmanlı Sultanı I. Selim'in doğudaki fetihleri sayesinde (1515-1518 yılları arasında) Kızıldeniz Osmanlı Devleti'nin iç gölü haline gelmişti. Y. M. Mahmudov'un da yazdığı gibi; "Güney Kafkasya, İran, Orta Asya, Çin, Hindistan, Basra körfezi ve Güney Arabistan'ı Akdeniz ve Karadeniz sahilleriyle birleştiren bütün uluslar arası kervan yollarının son mıntıkları Osmanlı Devleti'nin eline geçmişti" (Mahmudov, 2006: 225-226).

Bu durum bir taraftan Osmanlı Devleti ile Safevîler arasında rekabeti arttırmış olsa da diğer taraftan da Avrupa devletlerinin özellikle söz konusu bölgelerde büyük sömürü iddiaları olan Portekiz'in, Osmanlı karşıtı siyasetini güçlendirmişti.⁴ Diğer taraftan Avrupa'da başlamış olan Reform harekâtı

⁴ Şah I İsmail'in Basra Körfezi ve Hint Okyanusu bölgesinde güçlenmeye çalışan Portekizlere karşı yumuşak tavrı, hatta bazı durumlarda müttefiklik düzeyindeki siyaseti, Şah I Tahmasb döneminde de sürdürülmüştür. Bu da bölgenin Müslüman devletlerinin Osmanlılara meyletmesi ile sonuçlanmıştı.

Hristiyanları iki cepheye ayırmış ve Osmanlı karşısı cephede ihtilaflar başlamıştı. 1519 yılında İspanya Kralı I. Karlos, V. Karl ismiyle Kutsal Roma İmparatorluğu tahtına oturdu. Bundan sonra Osmanlı Devleti'nin yeni ve daha güçlü rakibi olan Alman İmparatorluğu, Osmanlı karşısı cephede liderliği ele geçirdi.⁵ Bu kadar karmaşık bir durumda Osmanlı için Doğu'daki rakibini yani Safevîleri etkisiz hale getirmek son derece önemliydi.

Safevî Devleti dahilindeki çatışmalar ve büyük boylar arasındaki liderlik savaşları da Safevî - Osmanlı münasebetlerini ciddi anlamda etkilemiştir. Çaldıran'dan sonra Safevîlerin iç politikada yaşadığı krizler ve dış politikasındaki pasiflik, I. Süleyman'ın bu devlete karşı son darbeyi indirmeye karar vermesinde etkili olmuştur. Şeref Han'ın yazdığına göre, "Hicri 941 (M. 1534/35) yılında Gazi Sultan Süleyman, Şah Tahmasb'in Horasan'dan döndüğü ve Azerbaycan'a yöneldiği haberini art arda gönderen Vezir İbrahim Paşa'ya yardım etmek amacıyla İstanbul'dan çıktı" (Bitlisi, 2011: 165). Osmanlı Sultanının asıl amacı Bağdat dahil olmakla Arap Irakı'nı ele geçirmek ve Basra Körfezi'ne yol açmaktı. Avrupa sömürgeciliğinin güçlenmeye başladığı ve Osmanlı'nın Portekiz'le münasebetlerinin gerginleştiği bir dönemde bu son derece önemliydi.

Şeref Han'ın verdiği bilgilerden anlaşılmaktadır ki 90 binlik ordu ile harekete geçen Osmanlılara karşı Safevîlerin sadece 7 bin askeri vardı bunun da sadece 3 bini süvari birliklerinden oluşuyordu. Ayrıca bazı Kızılbaş ayanları kendi askeri birlikleri ile Şah I. Tahmasb'a ihanet edip Osmanlı tarafına geçmişlerdi (Bitlisi, 2011: 165-166). Güçlerin eşit olmaması, Safevî şahının askeri deneyimsizliği ve bazı Kızılbaş ayanlarının ihaneti yüzünden, İbrahim Paşa komutasındaki Osmanlı askeri birlikleri 1534 yılının Temmuz ayında Tebriz'e girdi. Arkasından Sultan I. Süleyman da Tebriz'e dahil oldu (27 Eylül 1534). Osmanlı Sultanı, Şah Tahmasb'ın gönderdiği elçi heyetini önemsemeyip Erciş ve Ahlat taraflarına hareket etti. 1534 yılının Ekim ayında Hemedan, Kasım ayında ise Kasr-ı Şirin Osmanlılar tarafından ele geçirildi. Kışın yaklaşması ile Azerbaycan'da askeri operasyonları durduran I. Süleyman, Irak üzerine yürüdü ve 1534 yılının 28 Kasım tarihinde Bağdat'ı aldı (Mahmudov, 2006: 229). Tebriz ise tekrardan Safevî yönetimine geçti (9 Aralık 1534).

Böylece Osmanlı Devleti 1533-1535 yılları savaşı sonucunda Arap Irak'ını ele geçirdi. Bu bir taraftan Safevî - Osmanlı münasebetlerini gerginleştirmiş olup diğer taraftan da Basra Körfezi bölgesinde güçlenmeye çalışan Portekiz'in Osmanlılarla çatışmalarına yol açtı.

⁵ Daha önce bu liderlik İtalyanın elindeydi.

3. XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Safevî – Osmanlı Münasebetleri

1530'lu yıllara doğru Avrupa cephesinde yeniden aktif hale gelen Osmanlı, Alman İmparatorluğu'na karşı güçlü bir ittifak kurmaya karar verdi. Bu da bir süre Safevî - Osmanlı cephesinde sessizliğe neden oldu. Daha 1528 yılından başlayan Osmanlı - Fransa yakınlaşması, 1536 yılında iki devlet arasında antlaşmanın imzalanmasıyla sonuçlandı. Antlaşma "kapitülasyon" karakterli olsa da buradaki gizli şart onun asıl amacını ortaya koymaktadır. Osmanlı - Fransa Antlaşmasına göre her iki devlet, Alman İmparatorluğu'na karşı eşzamanlı olarak Osmanlı, Güney İtalya'da; Fransa ise Kuzey İtalya'da askeri operasyonlara başlamalıydı (Gözelova, 2008: 39). Lakin Avrupa diplomasisi Safevilere karşı gerçekleştirdiği taktiğin benzerini Osmanlı devletine de uyguladı. Fransa, Alman İmparatorluğu'nu Osmanlı ittifakıyla tehdit ederek onu barış yapmaya zorladı ve böylelikle Osmanlı'yı fiili olarak savaş alanında yalnız bıraktı. Osmanlı Devletiyle Alman İmparatorluğu arasında Macaristan'a hakim olmak için başlayan yeni savaş (1540-1547) Edirne Barış Antlaşması'nın imzalanmasıyla sonuçlandı (Mahmudov, 2006: 234). Böylece Osmanlı Devleti'nin Doğu Cephesi yeniden gündeme geldi.

Yeni Safevî - Osmanlı Savaşı arifesinde Azerbaycan'daki iç siyasi durumu, daha doğrusu merkezî yönetime karşı başlamış olan harekâtı araştıran Şeref Han şunları kaydetmektedir:

"H. 952 (M. 1545/46) yılında Şah Tahmasp, Tebriz'de yaygınlaşan taun hastalığı nedeniyle Irak tarafına giti. Horasan sınırındaki Ali Bulağı isimli yere kadar geldi ve [daha sonra] Kazvin'e dönüp orada kışladı. Ayrıca bazı Kızılbaş fesatçıların ve Şirvan halkının vasıtasıyla Elkas Mirza'nın isyan haberleri Şah'a ulaştı. [Sonraki yıl] Şah Tahmasp Kazvin kışlağından Azerbaycan'a yöneldi. Elkas Mirza'nın annesi Han Beg Hanım, oğlu Sultan Ahmet Mirza ile beraber Elkas Mirza'nın isyanını durdurmak amacıyla Ucan Yaylağında bulunan Şah'ın hüzuruna geldi. Şah, onun oğlunun hatalarını affetti. ... Şah'ın kendisi de Gürcistan ile savaşmak üzere hareket etti. Elkas Mirza'yı da Çerkezlerle savaşması için Şirvan Kalesinden gönderdi. Şah Tahmasb, Şüregel ve Penik taraflarından geçip Gürcistan'a girdi" (Bitlisi, 2011: 176-177).

Sonraki olaylar, Elkas Mirza'nın Kızılbaş ayanları arasındaki ihtilaflardan yararlanarak yeniden Şah'a karşı isyanlarını sürdürdüğünü göstermektedir. İsyan başarılı olmadığı için İstanbul'a kaçan Elkas Mirza, Osmanlı Sultanının

Azerbaycan'a yeni sefer düzenlemesi taraftarı olmuştur. Şöyle ki, Şeref Han'ın yazdığına göre,

“H. 955 (M. 1548/49) yılında Sultan Süleyman Han Gazi, devamlı olarak *Eğer Gazi Sultan, İran'a giderse, tüm Kızılbaş ileri gelenleri kardeşim Tahmasb'dan yüz çevirip Sultana bağlanacaklar*” diyen Elkas Mirza'nın tahrikiyle saltanat merkezi İstanbul'dan Azerbaycan'a doğru hareket edip Tebriz'e kadar geldi” (Bitlisi, 2011: 177).

Elkas Mirza'nın ihanetinden Avrupa kaynakları da bahsetmektedir. Örneğin Safevî sarayında bulunmuş olan Venedik elçisi Vinçenzo Alessandri bu konuda şunları kaydetmektedir: “O, Sultan Süleyman'ı büyük bir ordu ile kardeşine karşı kıskırttı” (Membre ved., 2005: 83; karşılaştır: Münşî, 2009: 166-167). Şeref Han Bitlisi, Elkas Mirza'nın söylediğinin aksine hiçbir Kızılbaş emirinin Osmanlı tarafına geçmediğini yazmaktadır: “Aksine, Elkas Mirza ile beraber Şirvan'dan Rum'a gitmiş olan adamları dahi ondan yüz çevirip Şah'ın yanına gittiler” (Bitlisi, 2011: 177). Yazarın verdiği bilgilerden Osmanlı askerlerinin şehirde serbest dolaşmaktan çekindikleri anlaşılmaktadır.⁶ Dört gün sonra Sultan Süleyman'ın ordusu Tebriz'i terkedip Van'a geçti. Van Kalesi'ni ele geçiren Osmanlı sultanı, 1549 yılının sonuna doğru İstanbul'a geri döndü.

Y. M. Mahmudov'un yazdığına göre; Osmanlıların geri çekilmesi “Safevî askeri güçlerinin daha da aktifleşmesine neden oldu” (Mahmudov, 2006: 236). Şah Tahmasb'ın ordusu Bitlis'e geldi, Muş ve Huyut'u ele geçirdi.⁷ Oradan da Safevî ordusu Van'a geçerek burayı ele geçirdi. Bu olayların tasvirinde dikkatimizi çeken nokta; açık bir şekilde olmasa da Şeref Han Bitlisi'nin, Osmanlı Sultanı I. Süleyman ile Safevî Şahı I. Tahmasb'ı karşılaştırmasıdır. Çünkü Şeref Han birkaç satır yukarıda Osmanlı Sultanı'nın Tebriz'de herhangi bir yıkıntıya neden olmadığını, askerlerinin halka karışmadığını kaydetmekte olup daha sonra Safevî ordusunun Muş ve Bitlis'i tahrip ettiğini yazmaktadır (Bitlisi, 2011: 178, 182-183). Bu karşılaştırmalı bilgilendirmede Şah I. Tahmasb'ın 1551/52 yılında Erciş'teki “Bohtî” aşiretinin bazı mensublarını cezalandırması da rol oynamış olabilir (bkz. Bitlisi, 2011: 182-183; Karşılaştırmak için bkz. Münşî, 2009: 178-179).

1548-1549 yılları savaşı, genel olarak Safevîler için ciddi kayıplarla sonuçlanmasa da sonraki savaş Osmanlı ordusunun üstünlüğüyle sonuçlandı.

⁶ Şeref Han'ın yazdığına göre, “Hiçbir asker bir saman çöpünü bile Tebriz halkından almaya cesaret edemedi. Şehir ve vilayet halkı her gün belirli bir düzen içinde dükânlarını açıp ticaretle uğraşıyorlardı (Bitlisi, 2011: 177-178).

⁷ Muş'un Osmanlı döneminde bir ilçesi.

Şeref Han'ın “Şerefnâme” Eserinde 1524-1590 Yılları Safevî-Osmanlı İlişkilerinin
Tasvirine Dair

Şunu da belirtmek gerekiyor ki 1553-1555 yılları Osmanlı - Safevî Savaşı, Avrupa Cephesi'nde de büyük dalgalanmalara neden oldu. Bilindiği gibi, XVI. yüzyılın ortalarına doğru Portekiz'in Basra Körfezi'nde ve Hint Okyanusu bölgesinde güçlenmesi Osmanlı Devletinin Kızıldeniz'deki konumunu tehlikeye atmaktaydı. Diğer taraftan ise bu durum Müslümanların Hint Okyanusu bölgesinde yüzyıllardır devam eden ticarî faaliyetini ciddi şekilde sınırlandırmaktaydı. Müslüman tüccarlar, Osmanlı Sultanı'nı kurtarıcı olarak görmekteydiler. Safevîlerin Portekizlerle yakın ilişkileri ve Portekizlilerin Basra Körfezi'nde güçlenmesine engel olmamaları, Y. M. Mahmudov'un da belirttiğine göre; bölgenin yerli Müslüman hakimlerinin Safevîlerden uzaklaşmasına neden olmuştu (Mahmudov, 2006: 227). Bu sebeple de Sultan I. Süleyman'ın Safevîlerle yeni savaşı, aynı zamanda Portekiz'in muttefikine karşı savaş anlamına da gelmekteydi.

Şeref Han şöyle yazmaktadır:

“Hicri 960 (M. 1552/53) yılının başlarında Gazi Sultan Süleyman, İran'ı ele geçirmek üzere saltanat merkezi olan İstanbul'dan çıktı... İlkbaharın başlarında [Sultan], Halep kışlağından Nahçıvan tarafına hareket etti. Sultan'ın ordusu, Nahçıvan'ın dışında çadır kurunca ve Şah Tahmasb ona karşı duramayınca Nahçıvan yaylalarına doğru hareket etti. Kış yaklaşınca Şah Tahmasb'ın Rum vilayetine gitme ihtimali ve o ülkenin beldelerinin tahrip edilebileceği düşüncesi Sultanın içine doğunca Nahçıvan'dan dönüp Amasya'ya geldi ve orada kışladı” (Bitlisi, 2011: 183).

Daha sonra askeri operasyonları sürdürmenin anlamsız olduğunu gören Sultan I. Süleyman, Safevîlerle barış antlaşmasını imzalamaya karar verdi. Şeref Han Bitlisî Safevî - Osmanlı Barışıyla ilgili herhangi bir bilgi vermemektedir. Diğer Fars kaynaklarında ise barışla ilgili bilgiye yer verilse de, barışın tarihi ve antlaşmanın ayrıntıları belirtilmemiştir. Örneğin İskender Bey Münşî konuyla ilgili olarak şunları yazmaktadır:

“Vezir-i Azam Muhammed Paşa'nın rızası ile Şahkulu Bey geldikten sonra Eşik Ağası Ferruhzad Bey Karadağlı aracılığıyla Hünkara (Sultan Süleyman'a – Y.Ç., E.Ç.) güzel bir mektup gönderdi, sadakatin ve dostluğun temeli atıldı. Sultan Süleyman tarafından da muhabbet üsluplu mektuplarla güvenilir elçiler geldi. İki taraftan razılık, dostluk ve ahdü-peyman ilişkileri mihriban mektuplar, armağan ve hediyeler gönderilmekle güçlendi. Tartışmalı mahallelerden bazıları Osmanlı'ya, bazıları ise Safevîlere verildi. İki tarafın savaşmasından sıkıntı çeken Müslümanlar rahatladılar ... Bu iki hükümdar hayatta olduğu sürece

iki taraf arasında dostluk yolu gözetilir ve amel edilirdi” (Münşî, 2009: 181).

Osmanlı kaynaklarında Safevî - Osmanlı barışının 29 Mayıs 1555 yılında imzalandığı kaydedilmektedir (Bkz. Efendiyev, 2007: 106; Mahmudov, 2006: 237-238). Antlaşmanın şartlarına uygun olarak İmereti, Mengreli, Guri Osmanlı yönetimine, Mesheti, Kaheti ve Kartli ise Safevilere bırakıldı (Efendiyev, 2007: 106). Safevî şahı I. Tahmasb, Avrupa devletlerinin tüm çabalarına rağmen vefatına kadar (1576 yılı) Amasya Barışı'na sadık kaldı.⁸

Şah I. Tahmasb'ın vefatından sonra Safevî Devleti'nde siyasi durum gerginleşti. Yönetime gelen Şah II. İsmail'in (1576-1577) ise sarayda ve genel olarak ülkede taraftarları çok değildi. Kısa süre yönetimde kalan Şah II. İsmail'in şaibeli ölümünden sonra ise devletin dış tehlikelere karşı savunma gücü de azaldı. Üstelik Safevî Devleti'nin ekonomik durumu da iyi değildi. Bu durumdan yararlanan Osmanlı Sultanı III. Murat (1574-1595) Safevilere savaş ilan etti. Kısa sürede Tiflis, Şeki, Areş, Kabele, Şamahı, Bakü, Şabran, Derbent, Salyan ve Mahmudabad, Osmanlı orduları tarafından alındı (Mahmudov, 2006: 262).

Şeref Han Bitlisi, Osmanlı Sultanı'nın Safevilere karşı yeniden savaşa başlamasını mezhep meselesine bağlayarak sefere hak kazandırmıştır: “Sultan Murat Han, tüm niyetini, büyük gayretinin tamamını İran memleketini almaya ve kötü mezhepli hanedanları yok etmeye verdi” (Bitlisi, 2011: 221). Fakat olayların gidişatı Osmanlı Devleti'nin amacının; “ilk olarak Kırım Hanlığı'nın yardımıyla Don ve Volga Irmakları arasındaki araziye, Astrahan da dahil olmakla ele geçirmek”, “Moskova Knezliği'nin Hazar'a çıkış yolunu kesmek”, “Don ve Volga nehirlerini birleştirip Hazar'a donanma yürütmek”, daha sonra ise Azerbaycan'ı ele geçirmek olduğunu göstermektedir (Mahmudov, 2006: 262). Sultan Süleyman, daha çok Avrupa siyasetine yöneldiği için bu planını gerçekleştirememiş, Sultan II. Selim de bu yönde başarılı olamamıştı. Safevî Devleti'nde başlayan karmaşık askeri ve siyasi durum ise Osmanlı'ya bu büyük planı gerçekleştirme imkanını sağlamıştı.

1578-1590 yılları savaşları Azerbaycan için son derece elverişsiz şartlar altında sürmüş ve sonuçları da önceki savaşlara göre daha ağır olmuştur. Yönetime zayıf iradeli hükümdarın gelmesi, Kızılbaş ayanları arasında bitmeyen egemenlik mücadelesi, Kürt aşiretlerinin isyanları, ekonomik sorunlar, Avrupa diplomasisinin durmadan Şah hükümetine baskıları, Safevî Devleti'ni Osmanlı

⁸ 1555 yılı Amasya Barışı iki defa teyid edilmiştir: 1568 yılında Şah I. Tahmasb elçisini Edirne'ye göndererek Osmanlı'nın yeni Sultanı II. Selim'den (1566-1574) ve 1575 yılında başka bir elçiyi İstanbul'a göndererek Sultan III. Murat'tan (1574-1595) antlaşmanın yürürlükte kalma teminatını almıştı (Mahmudov, 2006: 261).

Şeref Han'ın “Şerefnâme” Eserinde 1524-1590 Yılları Safevî-Osmanlı İlişkilerinin
Tasvirine Dair

karşısında zayıf duruma düşürmüştü. Osmanlı askeri güçlerinin Azerbaycan şehirlerini hızlı bir şekilde ele geçirmesi, ülkede kitlesel açlığın başlaması, Safevî Devleti'nin güçsüzlüğünün ispatıydı. Önceki Safevî - Osmanlı savaşlarıyla mukayesede direkt şahidi olduğu 1578-1590 yılları savaşlarını daha ayrıntılı bir şekilde tasvir eden Şeref Han Bitlisi, ilginçtir ki Tatarların Azerbaycan'da yaptığı yıkıntı ve yağmaların sonucu olarak başlayan kitlesel açlık konusunda susmaktadır.⁹ Bunun yerine kitabın ilgili yerinde Kızılbaşların yaptığı yağma ve katliamlara geniş yer vermektedir.

1589 yılına doğru neredeyse Azerbaycan'ın tamamı Osmanlı ordusu tarafından ele geçirilmişti. 1587 yılında Safevî tahtına oturan Şah I. Abbas (1587-1629) ülkedeki askerî ve siyasî durumu, ekonomik zorlukları dikkate alarak Osmanlı Devletiyle antlaşma yapmak zorunda kalmıştı. Şeref Han Bitlisi bu konuda şunları yazmaktadır:

“Hicri 998 (M. 1589/90) yılında Şah Abbas, Serdar Ferhat Paşa'nın yanına bir elçi göndererek barış istedi. Onun elçisi, Ferhat Paşa'nın yanına varınca Şah Abbas'ın kardeşinin oğlu Sultan Haydar Mirza'yı Sultan Murat Han'ın yanına göndermesi¹⁰ ve bundan böyle [şahın] ona (yani *Sultan'a* – Y.Ç., E.Ç.) itaat dairesinden çıkmaması kaydıyla barışın sağlanmasına karar verildi. İki taraf böylece barıştı. O günden itibaren Osmanlı ordusu Abbas'ın vilayetlerine karışmadı” (Bitlisi, 2011: 248).

1590 yılı İstanbul Antlaşması'nın şartları “Şerefnâme”de dile getirilmese de, Şeref Han Bitlisi'nin Sultan III. Murat'ın mülklerini sayarken verdiği bilgilerden; Azerbaycan'ın büyük bir kısmı, Gürcistan'ın tamamı, Nihavend, Irak, Loristan ve Şehrezur'un onun hakimiyeti altına girdiği anlaşılmaktadır (Bitlisi, 2011: 253). Olayların sonraki sürecini anlatan diğer kaynaklardaki bilgiler Şah I. Abbas'ın, Safevî devletinde siyasi ve askerî istikrarı sağladığını, “klasik Safevî politikasını terk ederek Osmanlılar karşısında daha atılğan bir politikaya” geçtiğini gösteriyor (Aydoğmuşoğlu, 2016: 64). Şah Abbas kısa zamanda yaptığı büyük reformları sayesinde Safevîleri merkezîyetçi bir yapıya kavuşturmuş oldu. Ö. Küpeli'ye göre, “bu politikası aslında sadece siyasî ve askerî olmayıp Osmanlıları uluslararası ticaret gelirlerinden de yoksun bırakacak bir girişim idi” (Küpeli, 2014: 74; aynı zamanda bkz. Küpeli, 2009: 204).

⁹ 1578-1590 yılları olaylarının tasviri sırasında sadece bir yerde açlıkla ilgili bilgi verilmiştir. Bu da 1584 yılında Bakü'deki Kızılbaş ordusunda başlayan açlıkla ilgilidir (Bkz. Bitlisi, 2011: 233).

¹⁰ Ortaçağda bu fazla yaygın olan diplomatik yöntemdi: imzalanacak barışın teminatçısı olarak mağlup taraf oğlunu veya en yakın akrabasını karşı tarafa gönderirdi.

“Hatime”de olayları Hicrî 1005 (M. 1596/97) yılına kadar getiren Şeref Han, şahidi olduğu son Safevî - Osmanlı Savaşı’nın sonuçlarıyla ilgili hiçbir şey yazmamaktadır. Müellif kitabını şu cümlelerle bitiriyor: “Böylece az bir imkan ve zamanda ... Âl-i Osman Devleti ve hakanlarının çağdaşı olan diğer İran ve Turan sultanlarının durumları, beraber kaleme alındı. Bu basit kitapta rivayetlerin doğruluğu ve olayların ayıklanmasında, imkan ve güç nisbetinde büyük bir dikkat ve ihtimam gösterildi ve tamamlandı” (Bitlisi, 2011: 259).

SONUÇ

Sonuç olarak “Şerefnâme”deki bilgilerin diğer kaynaklardaki bilgilerle karşılaştırmalı tahlili, 1524-1590 yılları arasında Safevî - Osmanlı münasebetlerinin siyasî bir rekabet ve savaşlar içinde geçtiğini gösteriyor. Diğer taraftan, XVI. yüzyılın ikinci yarısındaki Safevî - Osmanlı savaşlarının İslam coğrafyasının birliğine de büyük zarar verdiğini söylemek gerekir. “Büyük Coğrafi Keşifler” olarak bilinen dönemde ortak düşmana yani Avrupa sömürgeciliğine karşı birleşmek yerine iki Türk İslam devleti birbiriyle savaşarak hem askeri hem de ekonomik açıdan zayıf düşmüştür. Buna ilaveten bu savaş sonraki yüzyılda Safevîler ve Osmanlılar arasında daha kanlı savaşların çıkmasına yol açmıştır.

Avrupa devletleri, sömürgecilik faaliyetlerinde kendilerine büyük engel oluşturan iki Türk devletini birbirine düşürerek Basra körfezi ve Hint Okyanusu’nda güçlenmeye başlamıştır. Azerbaycan Safevî Devleti’nin zayıflaması, XVI. yüzyılın sonlarına doğru Hazar Denizi bölgesinde önce İngiltere’nin ardından Rusya’nın güçlenmesine sebep olmuştur. İngilizlerin “Moskova” şirketi Azerbaycan’ın birçok ticaret merkezinde tekelleşmeyi kurmuş olup bunun ardından “East India” şirketi Basra körfezine ve Hint Okyanusu’na çıkmayı başarmıştır. Sonuçta İngiliz şirketi 19. yüzyılın ortalarına kadar Hindistan ticaretini elinde tutmuştur. Safevîlerin Osmanlı ile savaşını fırsat bilen Rusya ise Kazan ve Astrahan’ı işgal ederek Hazar Denizi bölgesinde sömürge faaliyetlerine başlamıştır.

“Şerefnâme” ve diğer senkron kaynaklardan elde edilen bilgiler ışığında XVI. yüzyılın sonlarına doğru Safevîlerle savaşmaktan yorulmuş olan Osmanlı Devleti’nin Avrupa politikasının zayıflamaya başladığı görülmektedir. Tesadüfî değildir ki 1580’li yıllarda İngiltere’nin “Levant” (Doğu) şirketi bir süreliğine Osmanlı Devleti’nin Akdeniz sahili bölgelerinde ticareti tekelleştirmeyi başarmıştır. Osmanlı’nın Avrupa devletlerine verdiği kapitülasyonlar ise Avrupa’nın merkantilist politikasının aracı olmakla beraber siyasi üstünlüğünü

de güçlendirmiştir. XVI. yüzyılın başlarında Türk İslam dünyasının iki büyük gücü olan Safevî ve Osmanlı, yüzyılın sonlarına doğru sosyal ve ekonomik sorunlar ile boğuşan, siyasi ve askeri gücünü kaybetmiş devletlere dönüşmüşler. Bu süreçte Safevî - Osmanlı münasebetlerindeki husumetin ve uzun bür süre devam eden savaşların büyük rol oynadığı görülmektedir.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Acar, A. (2011). Takdim. Bitlisi, Ş. H. *Şerefname. Osmanlı – İran Tarihi*. içinde (s.11-13). Nübihar.
- Aydoğmuşoğlu, C. (2016). İskender Bey Münşî'ye Göre Safevî Hükümdarı Şah I. Abbas'ın Revan (İrevan) Seferi. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 40, 63-70.
- Bitlisi, Ş. H. (1971). *Şerefname. Osmanlı – İran Tarihi*. (M. Emin Bozarslan, Çev.). Ant Yayınları.
- Bitlisi, Ş. H. (2016). *Şerefname*. Cilt 1. (Abdullah Yegin, Çev.). (4. Baskı). Nübihar.
- Bitlisi, Ş. H. (2011). *Şerefname. Osmanlı – İran Tarihi*. (Osman Aslanoğlu, Çev.). Nübihar.
- Efendiye, O. E. (2007). *Azerbaycan Safevî Devleti*. Şerg-Gerb (Azerbaycan Türkçesinde).
- İnalcık, H. (2011). *Kuruluş ve İmparatorluk Sürecinde Osmanlı*. Tımas Yayınları.
- İvanov, N. (2001). *Osmanskoye Zavoyevaniye Arabskikh Stran. 1516-1574*. (Arap Ülkelerinin Osmanlılar Tarafından Fethi. 1516-1574). (2. Baskı). Vostochnaya Literatura RAN (Rusça).
- Küpeli, Ö. (2009). *Osmanlı - Safevi Münasebetleri (1612-1639)*. Doktora tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Küpeli, Ö. (2014). *Osmanlı - Safevi Münasebetleri*. Yeditepe yayınevi.
- Gözelova, Y. H. (2008). *Orta Asrlar Tarihi*. AzTU (Azerbaycan Türkçesinde).
- Gündüz, T. (2010). Tahmasb. *TDV İslam Abnsiklopedisi* içinde (cilt 39, s.413-415). TDV İslam Abnsiklopedisi.
- Mahmudov, Y. M. *Azerbaycan Diplomatiyası*. Tahsil (Azerbaycan Türkçesinde).

- Membre, M. ve diğlerleri. (2005). *Venesiyahılar Şah I Tahmasb'ın Sarayında*. (O. Efendiyev, Çev.). Tahsil (Azerbaycan Türkçesinde).
- Münşî, İ. T. (2009). *Tarih-i Alemara-yi Abbasi*. I cilt. (O. Efendiyev, Çev.). Tahsil (Azerbaycan Türkçesinde).
- Vasilyeva, Y. (1969). İstoçniki Şarafname (Şerefname'nin Kaynakları). *Şeref Han Bitlisi. Şerefname. Cilt I* içinde (s. 32-36). Nauka (Rusça).